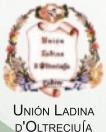

PAR NÓ DESMENTEASE

UNIÓN LADINA
D'OLTRECIOUSADOLOMITI
UNESCO WORLD
NATURAL HERITAGE

A cura dell'Unione Ladina d'Oltreciusa - Iscritto al tribunale di Belluno al n. 12/98 del 29/10/98
(Poste Italiane SpA - Spedizione abbonamento postale -70% NE/BL)

Contributo della Regione del Veneto / Finanziaria da la Reion Veneto cun la leie LR 73/94
Fax 0436 890302 • I-32046 SAN VIDO DE CADORE (BL)

Direttore Barbara Pezzolla • Redazion Daniele Lucia Petito, Marco Moretta dei Marche, Corrado Belli Codan - Vardà dal Prof. Enzo Croatto • I à dà na man: Daniele Lucia Petito, Lucia De Vido, Andreina Belli Mus'cio, Jijio Belfi de chi del Lóng, Marco Moretta dei Marche, Ernesto "Tino" Masolo, Corrado Belli Codan, Luciano Bonafede, Pierina De Vido Peruto, Gabriele Livan Petùz, Unión di Ladign de Zopè.

DOLOMITI PATRIMONIO DELL'UMANITÀ: A QUANDO I SUOI ABITANTI ?

20 Ane de l'Unión Ladina d'Oltreciusa

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDÒ

C hésto àn 'l é bèle vinti ane che l'Unión Lađina d'Oltreciusa l'é nasuda. 'L èra d'outón de 20 ane indòs, canche se són ciatađe iže Ciaſa de Comùn e ancuante de nós i à pensà che fuse na bèla ròba béte in pè chésta Unión.

Soméa davantiére canche se són ciatađe, ma l'é pasà tanta aga sóte i pòntes, e aón fato anche an grun de ròbes, che se nó se vardà iže la cartes nó se 'l pensarè mai.

Par al més de otóbre aón pensà de fai na conferènza su ancuante de nòmes de luó de la nòstra val, e anche de fai na madàia par recordà chisti anes.

Daspò golesànne stampana silabàrio coi diségne de tanta ròbes e con dute i só nòmes par la nòstra parlađa, ma anche par taliàn, par todéscu e par inglés; an libro da dàilo fòra a chi riéde de scòla, che la maëstres les puóse fai cognóse la parlađa forèstes ma soralduto la nòstra: na bèla ròba... véro?

E daspò tanta òutra ròbes, se dóñ a óra a ciatà i schèi par fàiles: de sti tènpe l'é dura par dute.

Sani a st'outón! ■

Al nòs suói Par no desmentease 'l è betù iže al nòs sito
www.ladini.org: così podè algéđevelo e stampalo!

Podè aéo anche par e-mail come pdf: fajéme saé scrièndo a:
info@ladini.org o a
danielepetito@tiscali.it
(Nó podón pi mandalo par posta via par la Mériches e in Australia, parcé che 'l costa masa ciaro).
Gramaržé bén.

60 ane de nòžes de Arcangelo e Tòne!

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDÒ

S abo 30 de auril de stó àn i dói fradiéi Arcangelo e Antonio Pordon da Maſarié i à fato 60 ane da can che al 28 de auril de 'l àn 1956 i se à mariđà cun dói fémene da Serdes: Severina Fiori Botèr e Marcella Fiori Cuco.

Iže iéſa de la Madòna de la Salute a Ciapuža 'l èra tanta dènte a fai festa col nòs pioàn don Ricardo e Mons. don Renato De Vido, che da riédo 'l aéa servì la mésa de sesanta ane fa e 'l é anche só fiòze de Tòne.

Arcangelo 'l à aù tre fiói e novità; Tòne cuatro fiói, sète novità e tre fiói dei novità.

I é dói fradiéi, che i à laurà sènpre insieme iže la só botéga da marangón; e dute dói i à dà sènpre al só tènpo par la iéſa granda, par la funzíones e par tanta òutra ròbes de iéſa, sènza desmentease de la iéſa de la Madòna de la Salute, che li à viste crése.

Anche par l'Unión Ladina i à dà al só tènpo, parcé che podóne lasà a ci che ién daspò al saé dei nòs vèce.

Gramaržé bén, Arcangelo e Tòne! ■

La Scòla de Mùsica de San Vido

LUCIA DE VIDO - SAN VIBO

La Scòla l'é nasuda iže 'n paés che la mùsica 'l à iže 'l sango da sènpre! Cresuda e curada cón amór e sapiènza da Illia Fiori par tante ane, la Scòla de Mùsica l'é deventaða na bèla richéza, che 'l é da tienise pròprio in bón de aéla.

In chisti anes i nòs riéde - an grun - de ogni paés ca dintórno, i à ciatà ca n'ocasión par incontrase, par inpegnase e par podé crése: carchedùn anche par aé na formažión de mestier.

Se aón agrato al Comùn, che 'l à sènpre betù locài adate a disposiziòn de la Scòla de Mùsica, che adès l'à anche al sò luó nuóo e còmodo, cón in pi an piano pròprio bèl, che se à podù provéde in gràzia de tante che i à dà na man.

La Scòla de Mùsica l'é stada na gran ocaſión par cognóse n'arte che, anche a dita dei studiade, l'adìa a vèrde al cuór e la mente.

La mùsica, se sà, la cura l'anima, la bùcia dó ogni muro, la mé meoréa: par chésto golón che chésta scòla, anche có la nuóa direzión, la vađe inavante e la sée sènpre pi segura, come an faro iže an porto. La Scòla l'à da continuà a dài 'l indréto a la nostra doventù.

'L é pasà an òutro àn de ležiones e de inpégne; adès, par chi che insérgna e par chi che studia 'l é al momento da curà su: sarà na fèsta par đute nós ieni a la proes de 'l fin de àn de scòla e véde al bèl parécio e insieme l'emožión sui mostažes e sentì duta chéla bèla sonades. Iže de nós pensarón: "L é ancóra tanto de bón, eh sì: chésto al ién pròprio da la nòstra bèla Scòla de Mùsica!" Gramaržé de cuór! ■

La scuses

ANDREINA BELLÌ MUS'CIO - SAN VIDÒ

Del 1906 'l é nasù me pare Mèrico Mus'cio. Al nòno Andrea 'l èra du an grun de ôtes in America: al nòs 'l èra an paés de dènte che déa iže 'l forèsto⁽¹⁾ e i tiéno a recordalo. El 'l èra un che 'l compagñàa la nòstra dènte, che i èra spaesade e spaesemade a di iže an paés lontàn, che i nó cognoséa né al parlà, né agnò di, coſi i aéa carchedùn che 'l i inviàa.

Sul libro de M.F. Belli, che ai rencurà e me céno an grun da cònto, 'l é na fotografia del nòno Andrea al porto de Le Havre in Francia, iže mèdo na sgòđia⁽²⁾ de dènte da San Vido in partenza par la Mèriches.

Adès tornón a la scuses:⁽³⁾ al nòno che 'l èra tornà a ciaſa (el 'l èra an marangón) al s'à betù a fai an liéto par al pare. Al i aéa fato la letiéra col capitèl coi picói⁽⁴⁾ tornide e còl spècio de lén⁽⁵⁾ cu iže mèdo scrito "1906".

Sto liéto 'l èra incolorì de dòi sòrtes cui colori a òio e fate come na pitura.

Al pare, daspò la cuna, 'l à da aé dormì là finché al staféa iže, parcé che stó liéto 'l aéa na mesura che nó pasàa iže la rétes, dorades pi tardé par i liéte có la mesura iustes.

Sóte 'l èra brées, che cenìa su đuto, e daspò sóra 'l èra al paíón,⁽⁶⁾ pién de scuses de la mažòces de sórgo: a chi tènpe đute i semenàa al sò cianpéto de biàa,⁽⁷⁾ (forménto e òrže), apède dei piére.⁽⁸⁾

Adès ve spiégo bén cé che 'l èra la scuses; i tiràa ia al mànego, chél pi bièncio e molizé,⁽⁹⁾ al scartòze de la mažòces e restàa la fuóies bèla flises e séces: la scuses. Chésto sfidramažé⁽¹⁰⁾ "ecologico", che ogni di 'l èra da sfidlalo e dai aria, 'l aéa đói tāie su la téla par pasà cu la man a meséðalo su.

Invéze iò èro fortunaða parcé che aéo an bèl sfidramažé de lana; ài ancora la nostalgia de cé bén che dormìo iže la mè cužéta bèla ciouda, duta na tirada fin da bonóra.

Òutro che adès! ■

G L O S S A R I O

⁽¹⁾ dènte che déa iže 'l forèsto = emigranti

⁽²⁾ sgòđia = gruppo numeroso di persone o animali

⁽³⁾ scusa = cartoccio della pannocchia, brattea

⁽⁴⁾ picól = colonnina di sostegno

⁽⁵⁾ spècio de lén = specchiatura, riquadro incorniciato di un mobile o di una porta

⁽⁶⁾ paíón = saccone usato come materasso, contenente le foglie dei cartocci delle pannocchie. Il **paiarižé** era simile, ma conteneva la paglia

⁽⁷⁾ biàa = granaglia, cereali

⁽⁸⁾ piéro [de tèra] = patata

⁽⁹⁾ molizé = molle, morbido

⁽¹⁰⁾ sfidramažé = materasso

I bréntes a Guóðo

JIJIO BELFI DE CHI DEL LÒNGO - GUÓDO CÓ MARCO MORETTA DEI MARCHE - PEÈI

100 ane de 'n tin de storia dei nuóstre bréntes (5^a puntata)

Mé fažo cuatro pas da la piaža de Santa Lužia a chéla de Cianefia e paso par Intrà i rus. Camino debòto a stón⁽¹⁾, parcè che, žènža gnanche incòrdeme, són daòs a proà a mé pensà come che 'l èra stó toco de strada canche ió avéo l'età de i mé nevós e ... si, argo mé torna in mente. A di la verità žérco anche de mé la fegurà canche, come Strada Vècia o Règia, l'era la sola che leáa i nuóstre paés e la partìa tanto in dó, dó par chél de Venèzia par ruà tanto in su, su par al Todéscò⁽²⁾. Alóra déa inavante e indaòs, cól bél e cól burto tènpo, solo che caròžes, lióðes e ciares tiraðe da ciavài, da mandes e a man. L'era anche chésta, come daparduto su ca da nós, tanto strénta, magare có busé e sas, fegurase daspò na spioazaða e canche 'l asfalto nó 'l èra ancora al remèdio par ðuta la strades. De sóte de la strada staféa an grun de dènte, tanta de pi de al dì d'incuó. An prespuóco agnó che adès 'l è la cèsa de Toni Mácio 'l èra chéla de Maria (Gregori) de Bia. L'era na cesuta belina da védèe có la só sala, de fòra, che portàa su la canbres de sóra e che partìa da suparpède al portón. Ió có la mé imajinázion la vedeo, debòto, come na cèsa da prefèpio. Però sta cèsa la ruàa an tin masa a ór de strada e là an camion, e nò de chi grèi, al pasàa a cico⁽³⁾. Onorio Gobbato al mé contàa che, pi de carche òta, o se strisàa anche al muro de la cèsa o sožiedéa argo a la ròdes del camion. A 'n žèrto momento al Comùn al s'à dežidù de tirala dó e al in à fato, a Maria, una de nuóva iże Fornàs. Davante la cèsa de Maria, da la parte de fòra, 'l èra an brénte dito de San Gregorio. La iéſia del Santo l'è là a dói pas, a védèe da la fotografia 'l à da èse stà de cemento de la serie 1910, come ancuante àutre a Guóðo.

Al maestro Matèo de la Téla e Iacuto Žéco i me diſéa che chél àn là, a Guóðo, 'l è stà refato ðuto 'l acuedóto.

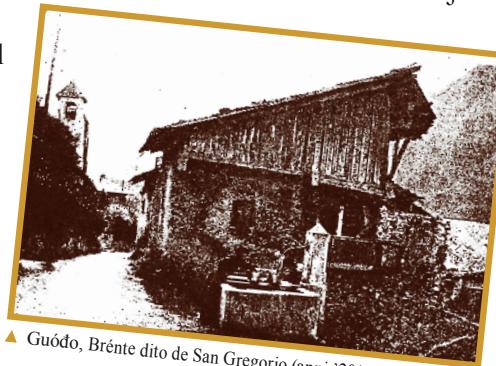
Puóco pi inavante, de sóte de la strada e de fronte a la stala (de n'òta) de chi de Carlin (Gregori), èi podù capì che, fin ai anes '40-'50 'l èra anche an brentesèl fato de breói, dito brénte dei Grande (Gregori): penso che 'l servise, pichesée, par beerà al besteame.

E ruo iże piaža de Cianefia.

A man žància 'l è la cèsa dei Fafe (Gregori) agnó che, a

▲ Guóðo, Brénte vècio de Cianefia (anni '70)

▲ Guóðo, Brénte dito de San Gregorio (anni '20/'30)

Guóðo, i à scomenžà có la *Latteria Sociale*, così èi sentù da carchedùn che 'l é an tòco che 'l n'à lasà. Al *storico Ottone Brentari*, iże la só *Guida Alpina*, la la menžóna bélche del 1886. Chél che despiaſe 'l è che, a Guóðo, scrite de chésta e àutra stories nó s'in ciate.

Ma èco là al brénte de Cianefia, ma nò 'l è chél de n'òta. Chél vècio, come che se puó véde da la fotografia del 1970/1971, 'l èra bel gran e 'l avéa anche al brénte da lavà suparpède da la parte de iże. Rina Gobbato debòto la s'ingrópa⁽⁴⁾ fin ché la me cónta che la se pensa de can che, da riéda, la déa là a lavà e...: "Te ciatàes sènpre carchedune da pasà na parola e 'l èra anche bél" la me dis Rina a basa guós.

Có la scuſa de dové tramudà, pròprio là, la cabina de 'l elètrico, chi bréntes, tanto chél de piéra come chél da lavà, che 'l èra de lén, i à cognù fèi posto. Al Comùn 'l à žercà o proà, alòlo, de remedìa có un, tanto pižol che nò 'l contentàa nesune. Dapò carche àn al à canbià, danuóvo, có chél che se puó véde adès, betù là an tin a la bòna, però che 'l nò 'l è mal se 'l è cenù polito.

Bepin Colónbo: "*I à dorà la piéres del brénte vècio*". Finché paso da 'n recòrdo

a chél àutro pròprio apède Bepin, só fémene Elda e Rina, pròo a fegurame la piaža de Cianefia e 'l só brénte vècio, al só frasin vècio an tin pi 'n là, la cèsa dei Fafe da na parte e chéla del pitór Mèmo Colòto da chél'autra e a man bònà la botéga dal damagnà dei Briche (*Belfi*) có, suparpède, al bar e al diógo de la bales, ma, però, žènža chél armerón de cabina, che te ruina i guóie anche a nò vardħala.

An ciantón có tanta storia che mai te credaràes.

Al Pèlego intanto al s'in pausa an tin, ma al ne dà anche da pensà. ■

[continua]

G L O S S A R I O

¹⁾ a stón = a tentoni, a casaccio

²⁾ su par al Todéscò = nei Paesi di lingua tedesca

³⁾ a cico = appena appena, a malapena

⁴⁾ la s'ingrópa = si commuove, ha un nodo alla gola

Persones:

Toni Mácio: *Antonio Talamini 1914-1986*

Matèo de la Téla: *Matteo Talamini 1923-1990*

Iacuto Žéco: *Giacomo Talamini 1931-2006*

Mèmo Colòto: *Guglielmo Talamini 1869-1918*

Al nòs vècio canpo da Balón

ERNESTO "TINO" MASÓLO - GUÓDO

Ul nòs canpo da balón al se ciatàa in mèdo al paés, proprio tacà a la iéfia granda, a la cèja dei Želòtes e a la scòles da 'n vès e da che l'autra parte, par solito, a la tâies de Nane Mónego, che Mangiarotti al ienia a les tolè cól camion.

La piaza l'èra in tèra batuđa e a ogni spioažada sparìa ca e là la tèra e ienia fòra i sas che ne comedàa i denòie.⁽¹⁾

Al nòs sistema de diógo 'l èra an tin diferènte de chél de adès. Nò se duiàa cól 4-3-3 o 3-4-2-1 (e così via) ma solo có 10, 11 o 12, a seconda del numero dei diogadòres a disposiziòn! Nia difesa, solo al portiér e 'l ataco. Par solito al pi scarso de dute faséa al portiér, come al gran Bacigalupo del Torino. 'L alenađór par nós 'l èra na ròba in pi.

Iže pè aveane de solito scarpéte o schižignòte⁽²⁾. I èra de góma "sintetica autarchica".

Come màies aveane canotierés, che in prenžipio les èra bièncs, ma che a la fin de la partida les èra de an colór da indovinà. Se faséa na gran confusión e par savè agnò che 'l èra al balón bastàa vardà agnò che 'l èra al polverón pi gran. Can che aveane siéde o bisògno da parà dó al pólver che aveane iže bòcia, bastàa di là dal brente che 'l èra proprio de fronte a la iéfia, davesin a la strada che va dó da Liliana. Adès nó 'l é pi. 'L èra a forma esagonale, duto fato de lastes de piéra. An tin pi in là, adès i a betù an bažil de piéra sóra a dòi o tre salìn.

Nò pasàa debòto nesuna màchina. Se vedéa carche òta chéla duta malredóta de "Ménego dai frute" da Venas o al triciclo a motór de "Nani dal ielato" che 'l ienia a tirane fòra de scarsèla la puóca monéda che aveane.

La dènte nó se lamentàa penso, pi che àutro rasegnada e l'unica che brontolàa l'èra na vècia, che se vedéa solo d'istade; l'èra parente credo dei Moneghìn e la ne žigàa in milanés: "L è minga al canp sportiv cheschì, domàn ve ciami tuti in municipi!".

La partida podéa fenì par sfeniménto, par al scuro, parcè che ruàa na mare (có tanto de scóa), che la urlàa: "Nò 'l é óra de ieni a cèsa?!"

Adès che són vècio e duto intorcolà,⁽³⁾ nó me resta che vardà la partides par televisiòn e pensà a chi biéi tènpe. ■

G L O S S A R I O

¹⁾ ne comedàa i denòie = ci sistemavano ... le ginocchia (cioè procuravano contusioni e ferite)

²⁾ schižignòte = scarpe basse interamente in gomma con fori di areazione e con ornamento sulla parte superiore

³⁾ intorcolà = contorto nel fisico

Na bèla dornada iże Polentàia

REDAZ. - SAN VIÐO

Ala metà de otobre la risèrva de caža de San Viðo l'à portà chi riéde e la maëstres de la scòla pižola a véde i laghe de Polentaia sóra Sèrdes.

Daspò i salude del Presidente de la risèrva de caža Stefano Sommacal, dute se són inviađe su verso Soraniè, agnò che al dott. Daniele Belli *de chi de Tòful* 'l à scuminžià a spiegài a chi riéde ce che 'l é 'l bosco, ci che vive e ci che crése e ci che muore.

Daspò aé caminà su par la ria de Auronco, chi riéde i à fato marènda e Daniele Belli 'l à parlà de cume che žincuanta e sesanta ane fa 'l èra al luó, agnò che se són fermade. Stefano Sommacal 'l à contà de la bësties che vive iže 'l bósco, dei žèrve che i é ruadé daspò che 'l bósco 'l é cresù an grun, par nó di masa e che duto 'l é canbià.

Daniele Petito, presidente de l'Unión Lađina d'Oltreciuſa, 'l à contà che duto chél che se véde da la cròdés fin dó iže Guóite 'l é la **nòstra ciaſa**, la ciaſa de la comunità, de chéla dènte che à golù vive ca iže chésta bèla Val e che gó stà ancora e par dalonde, anche cun duta la fadìes che se fas. Ma par fai chésto 'l é da cognóse chiste luoghe, la sò fažèndes da vècio ma anche chéles de adès e soralđuto cenì da conto.

Daniele Petito 'l à anche contà de tante de sti luoghe e anche che la cròdés les é de la Règoles e che la Règoles les é fates da duta la vècia famées che da sènpre vivéa ca iže chésta Val.

Ruađe iže dai laghéte de Polentàia, Daniele Belli 'l à parlà del luó e del só nòme e cume che al se à formà, de la bësties che vive e de la pianta pižoles e grandes, del pežuo tanto gran a forma de candeliér che al me cenia sóte dute. Daspò de 'n tin són tornađe indaòs e dó Soraniè i cažadòr i aéa parecià an bón deſinà par dute, piži e grai. ■

I NOMES DE LA NÒSTRA FAMÉES⁽²¹⁾

CORRADO BELLÌ CODÀN - SAN VIDÒ

Varettoni Bòrcia

Al nòme al ién dal mestiér de un dei sò vèce, che 'l faséa varetói. Al varetón 'l é la fréza da tirà co la balestra, an grun dorada ca da nós ai tènpe.⁽¹⁾

Par esènpiò: del 1439 par la "cernida"⁽²⁾ de San Vidò 'l é stà ordenà al fóuro Pietro da Bòrcia 1.000 varetói e del 1442 su 121 òmin "Zernude" 62 i aéa la balestra.

"Capostipite" GIOVANNI da Marzéana, bèle che morto del 1292, pare de GIOVANNI (1288),⁽³⁾ ALMERICO (1292), GERARDO ciamà "Gidino" (1310) e MELIORE (1317).

GERARDO 'l à aù ANTONIO (1365), ciamà Chuchetus e dapò Chucagna, pare de 'n òutro GERARDO (*Gidino Glazolino*).

Gerardo 'l à aù BERNARDO (1390), pare de GIACOMO (1416), FILIPPO e ANDREA (1470).

Giacomo, dal nòme del pare al ciapa al cognome *De Bernardo* e 'l va a stà a Venàs: chi òutre dòi, dal mestiér che i fas, i ciapa al nòme Vareton.

A scosedà fòra la cartes se ciata:

▲ Pónta de 'n varetón - Sec. XIV

- Del 1626, canche Cianzìa 'l è stada dividiuda tra la iésa de S. Lužia de Guóðo, fata curažia, e chéla de San Simon de Bòrcia, i Varettoni apède i Zanetti i é restàde cun Bòrcia, invéze i Andreotta, i De Ghetto e i Mesuz i é stađe betude cun Guóðo.
- Don Osvaldo Vareton, nasù a Marzéana del 1771, 'l à studià da prèe a Uđin e 'l é du capelàn a Candide. Al s'aéa fato tanto bengolé da la dènte de là, da èse golù pioàn del 1816, canche 'l é morto d. Giannantonio Zanetti. 'L à scrito an grun de canzónes e poesies, ispirades a la vita e ai laóre de ogni dì e anche sul *Verbum Caro*, che del 1876 al Ronzon contàa èse ancora ciantađes in Oltreciuſa. Rimpianto da dute, 'l é morto del 1824.

An "Elogio di Osvaldo Varetoni" 'l è stà scrito da 'l avocato Giovanni Menegus da San Vidò e publicà a Venežia del 1828. A Bòrcia 'l é recordà da la strađa che va su par Vilanuóá.

V. Menegus Tamburin - *Il Cognome nelle pievi cadorine di S. Vito e Ampezzo* - Firenze 1973

A. Ronzon - *Almanacco Cadorino 1875/1876* - Bologna 2005

M.T. Vigolo, P. Barbierato - *Glossario del Cadorino Antico* - Udine 2012

S. De Lorenzo - *Cernide, milizie popolari cadorine* - Pieve di Cadore 1999

M.F. Belli - *San Vito di Cadore, la Chiesa pievana e il campanile* - San Vito 2005

1) In taliān se dis verretta e verrettone è in franžés vireton, dal latin veru, spiedo [E.C.]

2) L'anno è quello del documento in cui sono citati.

3) Cernide = milizie popolari per una prima difesa del territorio.

Fata franca

LUCIANO BONAFEDE - SAN VIDÒ

'L é i àne alòlo daspò la guèra; 'l èra an grun de carestia, laóro nó in èra.

Cuatro, žinche dóin: Matèo Dòrdi, Giani me fradèl, Tomažin Friže, Nino Dal Pos, Róso Mus'cio i s'aéa betù dacòrdo che i goléa conprase an gramòfono coi dische de musica par podé balà. I à fato an giro de soraluó su par Sènes, i à visto an posto che 'l èra abastanža còmođo par al sò projèto: i dovéa fai 3 - 4 mètre de tàies e bétese dacòrdo apède Silvio Žotèlo e Tavio Cuco de menales cól còcio dó da la siéga de Albino Codàñ.

Duto 'l é du come previsto; dađaséra i s'à ciatà par bétese dacòrdo, ma no i aéa ancóra i schèi su man e Nino Dal Pos al sé à oferto de antižipà la sóma, che bijognàa par al gramòfono.

Ma, canche i é ñude da Albino Codàñ par i schèi, i é restàde con tanto de nas: i s'à incorto che Nin da Maſarié 'l aéa betù al "sequestro forestale".

Nino Dal Pos 'l à remetù i schèi, parcé nó i 'l aéa fata franca.

Ma ñuto nó 'l èra ancóra finì, siché sti cuatro i aéa n'òutra mira: al tondèlo,⁽¹⁾ da fai de sfròs sui Piniés.

'L èra bèle che pasà an pèr de anes da canche nó i 'l aéa fata franca.

I aéa sentù che un de Refinégo de Sóra al comeržiàa cól tondèlo e i s'aéa betù dacòrdo de pareciaino an camion.

Sta òta 'l é du ñuto polito, anche parcé che sta persona 'l aéa al cognà asesór comunàl.

Canche la giunta la s'à ciatà, Tita Pito, che 'l èra iže, visto che dute taſéa, al se à maraveà: "Ma dové saé che i Piniés i camina sóle! Sta òta i 'l à fata franca!". ■

G L O S S A R I O

1) tondèlo = tronchetto di legno di abete lungo circa un metro, di piccolo diametro.

La sagra de Anpéze

PIERINA DE VIDO PERUTO - SAN VIDO

C anche Anpéze ‘l èra ancóra sóte l’Austria, i fajéa la sagra al 2 de lùio, che l’èra na marevéa. La mare la mé à contà che, canche l’áea žinche ane, l’è dûda a chésta sagra apède só nòna in caròza coi ciavài. Che fajéa al mestíer de caretíer ‘l èra só déndre, che ‘l áea dute i sarvíse par fai chésto láoro.

In chél dì al s’à toléstò dòs anche só sorèla che l’èra pròprio na bélta tófa. Canche i è stade a Dogana Vècia, i Finanžiér i à fato bél bélò¹, ma éla la staféa su la sóa. A Cortina la bisñona Tomajina l’áea da sé ciatà có só fiòl Ioani, che ‘l ienìa da la Pusteria, agnó che ‘l dia a inparà al mestíer.

Al barba Ioani ‘l èra bél e sinpatico e in gražia de chésto la mare l’à podù gòdese la sagra e ienpise la scarsèles de “diaulìs”. (I diaulis ‘l è i confète che pižighéa iże bócia)².

La dènte da Cortina la buciàa chisti confète sóra ci che pasàa par fai festa: adès nó ‘l è pi chésta bélta uſanža. La mama la mé diſéa che ‘l èra ormài tante albèrghe e la *kelerines*³ les èra pròprio bélles còl vesti a l’anpéžana e par ingražiase al barba Ioani les vižiàa só nevóða (mé mare).

Crédo che chéla sagra sée stada l’ultima bélta fèsta par dute, parcé che pôco daspò l’è ruà chéla bruta ròba de la *Prima Guerra Mondiale*.

Par mé mare, chél dì ‘l à da ēse stà un dei pi biéi recòrde: furse par chésto, canche éla e mé pare i fajéa i mulinèr e ienìa fòra da Anpéze tanta dènte a masenà, i sé godéa an mondo a recordà i biéi ténpe de n’òta. Nofòutre riéde staseane intorno có la bócia vèrta, incantađe; mé piafèa al dialèto anpežàn e mé paréa che ‘l èra pi živil del nòs.

In chi ànes i miéi i s’à fato là iże an grun de amižižies, che, canche ‘l è sta al momento de la desgrážies, i è stade daveſin a la mé faméa e nós chésto nó ‘l podón mai deſmentéa. ■

G L O S S A R I O

⁽¹⁾ fai bél bélò o fai la bélès = fare i complimenti, corteggiare

⁽²⁾ confetti di zucchero a forme varie, colorati di rosso (come i diavoli nell’immagine popolare), confezionati un tempo a Cortina

⁽³⁾ kelerina = cameriera (in dialetto ampezzano), dal tedesco Kellnerin

I UFO su par Nantelòu

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDO

▲ Nantelòu

D abonóra, can che me desédo, vardò fora par fenèstra e vedò Pèlego e la Rochéta che i devènta, pan pianòto, da prima pi lustre e daspò sempre pi ròſa.

Canche ruo iże cuſina, prima de béeme na scudèla de cafè, vardò fòra par fenèstra e vardò Nantelòu se ‘l è sènpre al sò luó. Ma na bonóra, vardò Nantelòu sóra i Becéte e veđeo de la balòtes che fluséa, cume an pežuó de Nađàl.

Me someàa che les balase la manfrina, veđeo che les dia inavante e in daòs e in su e dó.

Ài pensà intrà de me: “Ciòco nó són de seguro...” Ài ciapà al binòcul e ai vardà sta lun, che se moéa cume ‘n ufo: veđeo duta sta balòtes che someàa i balói, molađe da chi riéde fòra de iéja. Man man che al sól se levàa daòs Nantelòu, chésta balòtes de lun les sparia, ce che ‘l èra nó sai, furse dei riflèse de sól iże l’aria. Nò les ài pi veđudes. ■

La festa de la manfrina a Bórcia al 18 de iùnio!

LUCIA DE VIDO - SAN VIDO

B ruta dornada, grisa e sediōſa, de na staión che stenta a parti, poca dènte in giro:

“L’è sabo sera, ce fajóne?” “Dón a Bórcia che ‘l è Andrea Da Cortà e i Žoldane che sóna!”. Són cà e panpiàn ‘l aveliménto al se tramuda iże na festa.

L’aria la se iénpe de mùſica; mandolin, armonica, chitara, violin sonade con braura i vèrde i bale, fate in còpia o dute insiéme; i balarin i se tién par man, i se destaca, i se dà al braže, i gira in žércio, i pasa par sóte, ‘l è duto an jirotón do de paséte, de sóute, de bražolades: l’è chésta la manfrina, an balo an grun vècio che a Bórcia ‘l è stà ciatà fòra da nuóð bélche da ‘l àn pasà.

Can che se fëa an coronèl grant, la guardia la zerniva le piante che se podeva taià: al scursór¹ al le speciava e al le martelava². Daspò, da fardíma³, ruava na scuadra de boscadór: dói i déa inavànt per prim col segón per taià de pè⁴ le piante. Intànt che la pianta veginva dù, se sentiva an cròch còme de valch che se rónpe: la pianta la tomava dù e su la zoca restava na riga de ris-ce dute spacade e sfiligate. An àutre boscadór al le deramava alolo co la manèra. Davànt tirà via la scorza, i fëa na tapa ogne cuatre metri sun dute le piante deramade e pò àutre dói i le taiava a toch col segón. Per fà ruà le taie ðuperpede 'l stradón o a la teleferica, se i catava na riva ièrta asai, i e déa la ùoga dù per an menadór⁵. Senò i fëa su na riśina⁶; i boscadór i la šiava⁷ co le taie scorzade, chèle pi grose da le bande e chèle pi dentile⁸ inte mez. Per le tegni chiete i inpiantava inte'l tarén i palèt e i le inbrochetava. Sòt ai scarpóni i se metèva i grif⁹ con cuatre pónte per no šbrisicià dù anca lóri dù per la riśina. Le taie le se švidolava¹⁰ dù e le ruava indò che se podéa le caregà sul car o le menà demàl co la teleferica. Per daidà la menada¹¹ de le taie i dorava anca al langhier¹². La riśina la podéa anca fà na otada e alora ocoréa che la fòse ben àuta, che le taie le no ðèse fùora per sóra. Se la catava an valin, ocoréa ch'i fèse an póngt (se sto valin 'l èra grant) o an spianiz¹³. Le "poste" 'l èra i lùoch indò che se metéa in posta chi ch'i

▲ Addetti alla teleferica

Inte 'l bosch

GABRIELE LIVAN PETÚZ - ZOPÉ

tendéva a la menada (sun na otada o sun calche àutre pasagio difizile). Can ch'i scomenzava a laurà su la riśina (o co i tornava ciapà inte dopò s'avè fermà), chi che stéa ðalpè i ciamava: "cäregal?", chi su insòm, davànt molà la prima taia, i zigava: "la vègn!". Perché ch'i lagase via de fà veginì dù le taie invèze: "bàuf!", e chi su insòm, can che la menada la s'avéa fermà: "segura!".

Per portà le taie daveśin a la riśina i dorava al zapin opura, co i podéa, al cavàl. Al cavàl al strasignava la taia co la balanzèra¹⁴, le grape¹⁵ e le cadene. I 'l fëa dì su per chi triòi strént, e da le bande del triòl i metéa calche taia perchè che chèla puòre bestia la non avèse da šbrisicià, ma calche óta sozedéa instès.

An boscadór al contava che le taie le veginva dù de duta ùoga e na óta una de ste taie la è ðuda fùora de la riśina e l'à fat an šlinch¹⁶ de dies metri! E an'òutra óta, intànt ch'i se scaudava intór fùoch, inte'n chechenotene¹⁷ na taia veginuda fùora da la riśina la è pasada e la s'á portà demàl al fùoch e dut. Bona che la non à ciapà inte calcheun de lóri. Can che al legnàm 'l èra pròprio tant (cuatre o zinch mile metri cubi), se non èra rive masa ièrte o crèpe o tarèn che se sboava dù, i fëa su na teleferica. La èra

▲ Martèl da segnà del Comune di Zoppè

fata con na corda grossa che stéva sempre chieta e an'òutra indò che se rentava al càrego. Su la corda fèrma coréa la carùcola; chèl'autra invèze la se muéva sempre e per la fermà ocoréa dorà i freni metùi sun chèle dói rùode grande che le èra una su insòm e chèl'autra dalpè. S'i dorava co 'l èra da caregà o descaregà o co 'l èra valch da comedà.

I boscadór che laurava ðalpè de la teleferica, s'i avéa da i dì valch a chi che stéa su insòm, i batéa con an bachèt lónch su la corda fèrma: an còlp voléa dì "pronti!"; dói "via!"; trèi "attenzion al càrego!"; cuatre "guasto!"; zinch "fèrma dut!".

An ðermàn de mo pare al contava che, del zíncuantatrèi, co 'l avéa trentasèt agn, i èra darè a tirà dù le taie da sun Pónta co la teleferica e ièl 'l èra ðalpè. Al s'à tramudà de lùoch an menuto per dì a véde di morsèt e intànt veginiva dù na taia e la i à portà demàl na ganba. Defati 'l ài sempre vedù a dì dintór col bachèt.. ■

G L O S S A R I O

- (1) Il messo comunale
- (2) toglieva un piccolo pezzo di corteccia e apponeva il marchio alla pianta da tagliare
- (3) in autunno
- (4) abbattere
- (5) canalone naturale ripido nel quale venivano fatti scivolare i tronchi
- (6) canalone artificiale costruito con grossi tronchi
- (7) la preparavano
- (8) sottili
- (9) ramponi
- (10) scivolavano
- (11) lo scivolamento
- (12) pertica fornita di uncino
- (13) tronchi disposti orizzontalmente lungo la *riśina* per superare un piccolo avallamento (*valin*)
- (14) il bilanciere del carro
- (15) grappe, ferri a due punte ricurve, usati per tenere fermi i tronchi
- (16) un salto
- (17) all'improvviso

Nin Mostaci

DANIELE LUCIA PETITO - SAN VIDO

Giovanni Del Favero, mèo cognosù cume Nin Mostaci, 'l èra nasù in Mèrica a Clifton da Antonio Del Favero Mostaci e da Domenica Palatini Biasè e 'l èra ienù in ca a sié ane cu na faméa de Vinego.

'L èra an òn piô de físcio, ma cu dòi guóie sènpre firlade¹ e cu na gós fina fina. Al lauràa ižé Ciaſa de Comùn, me par a l'anagrafe, e ió me 'l penso canche 'l èra a ciaſa: ižé Comùn èro masa piô par di.

'L aéa maridà na fémema che se ciamà Carolina, de la faméa dei Catarinói. Me penso che la me ciamà sènpre "Marcelino pan e vin". Nò aéo mai capì al parcé; canche són deventà pi gran e ài veđù an cinema in bianco e negro, de 'n riédo ižé an convento, ài capi al parcé.

Nin Mostaci 'l aéa an gran spirito e al contàa sènpre storièles da ride e tanta ôtes al ienà invidà a nòžes, parcé che 'l èra an grun valente a fài i ièste de chél che 'l contàa², sènpre da ride. Da dóvin 'l aéa studià da maestro e la naia la l'à fata a Belùn cume radiotelegrafista, così al se la aéa cavada da di in guèra in Grecia.

Me penso che al fumàa sènpre an žigàro toscàn, che 'l spužàa cume nò sai cé e che al faſéa na fumatèra cume na locomotiva a ciarbón. ■

GLOSSARIO

(1) **firlà i guóie** = spalancare, sgranare gli occhi

(2) **fài i ièste de chél che al contàa** = mimare le frasi del racconto, gesticolare

▼ (da la sesta pajina)

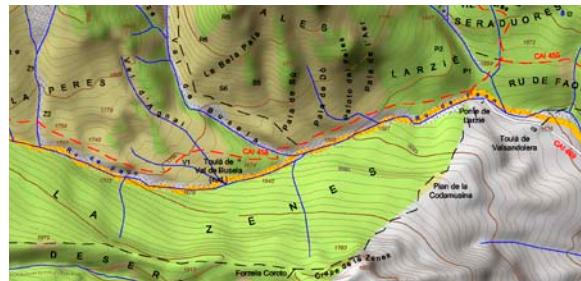
'L è stà ciamà an maestro che al i 'l à insegnà a 'n bón dòi de balarìn, che i se à efibì pi ôtes e anche stasera i à mostrà la só braura e, cu la só alegria, i me a tirà ižé anche nós che vardeane! Ereane dute là incantàda da chi bale, al vècio capanón 'l èra deventà an luó pién de colori, che te faſéa 'l animo lediér, ereane dute col mostaze contènto, grame da di ia¹... Anche chésta *musica popolare* la fàs parte de la nostra storia, 'l

An gramaréz a la **Casa Rurale d'Anpeze** par la man che la dà senpre a chéla asociažiones che laóra solèžito e con serietà par salvà la nostra storia, tražižón e parlàda.

Impainažión Aquarello s.n.c. Pieve di Cadore

Anche st'òta al nòs suó, stanpà in 2000 còpies, 'l è ruà debòto ižé duta la famées de l'Oltreciuſa e a dute i nòs emigrante in giro par al mondo. Da chél che se sènte da ci che algéde al suó, i é dute contènte. Aesane daciaro bête su chésto suó i vostre recòrde e stòries, anche de dute i dis. Se golè mandàme i vostre scrite par posta, o mèo par e-mail a danielepetito@tiscali.it. Cume dute, anche nòs faſón fadìa a fai tornà i conte, soralduto chi che serve par spedì par posta fòra da l'Italia. Par adià chesto suó aón vértò dòi cònte: un postale nr. **20046306** – Ufficio di San Vito di Cadore; e 'n òutro ižé la banca Cassa Rurale Artigiana di Cortina d'Ampezzo e delle Dolomiti IBAN = **IT32 E 08511 612900 0000 0102 281** e da fora de l'Italia dontà **PIC CCRTIT2T95A**; intestà a **PAR NÓ DEFMENTEASE – «Unión Ladina d'Oltreciuſa» – C.so Italia, 92/94 – c/o Asilo vècio – 32046 San Vito di Cadore (BL); agnó che podé mandà i schèi che golé e anche refàive la tèsera.**

I NÒMES DEI NUÓS LUÓGHE (30)

La Žénes

CORRADO BELLI CODAN

Luó, a man bèla (*orografica*) del Ru de Faón, sóra al Ponte de Laržié.

Al nòme al ién dal latin *cena* ‘cena’ REW1806, ca par intènde pascol fato dadaséra.

[v. M.T. Vigolo, T. Barbierato - *Glossario del cadorino antico* - Udine 2012.]

Scriéa al Maestro Gabriele De Sandre Colónbo - Archivio Storico di Belluno, Feltre e Cadore (1953):

• “Cenes – Nell’alta valle di Festernigo. Probabilmente sta ad indicare un pascolo vespertino, usufruito cioè nelle ore della sera”.

Del 1674, par al ‘concòrdio’* tra al Comùn (Règola Generale) e la Règola de Bòrcia, la Viža de la Žénes la i é tociada a San Vido, salvo al “pascolezzo comune” e cu la divisiòn del 1819 ‘l è restà duto a San Vido.

[v. V. Bolcato, M. Sala, G. Zanetti, *Borca di Cadore - Storia e territorio*, Belluno, 1998].

* concòrdio = accordo, composizione amichevole, conciliazione fra parti in contrasto

Carta del luó de Daniele Belli de Toful da: *Atlante dei nomi dei luoghi del territorio sanvitese - Regole di San Vito di Cadore, Unión Ladina d'Oltreciuſa - San Vito*, 2009.

aón sentù ižé de nós, se són cognosude da nuóo. Gramaréz par chiste grifui², che aón proà, ai valente sonadór e ai brae balarin che i à fato an vero miracul, de sti tènpe puaréte parcé che 'l è stà betù dò tanta uſanžes de na òta!

GLOSSARIO

(1) **grame da di ia** = dispiaciuti di andarsene

(2) **grifui** = brividì per l'emozione

Stanpa: Tipografia Tiziano - Pieve di Cadore (BL)